

Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України «Про внесення змін до частини другої
статті 46 Цивільного кодексу України щодо визначення строків
оголошення судом померлою фізичної особи, яка пропала безвісти у
зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом»
*(реєстр. № 12451 від 27.01.2025)**

***Анотація.** В інформаційній довідці викладено результати аналізу положень проекту Закону України «Про внесення зміни до частини другої статті 46 Цивільного кодексу України щодо визначення строків оголошення судом померлою фізичної особи, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом» (реєстр. № 12451 від 27.01.2025).*

***Ключові слова:** оголошення фізичної особи померлою; фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, воєнним конфліктом; обставини, які загрожували смертю; обставини, що дають підставу припускати загибель; визначення строків; Цивільний кодекс України.*

Вступ.

Проект Закону України «Про внесення змін до частини другої статті 46 Цивільного кодексу України щодо визначення строків оголошення судом померлою фізичної особи, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом» (реєстр. № 12451 від 27.01.2025) (далі – законопроект) розроблений з метою формування єдиного підходу для судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій стосовно застосування спеціального правила, передбаченого частиною другою статті 46 Цивільного кодексу України, щодо початку відліку визначених у цій нормі строків оголошення судом померлою фізичної особи, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом.

За результатами аналізу законопроекту вважаємо доцільним висловити такі міркування.

Основна частина

У пояснювальній записці до законопроекту наголошується на неоднаковому застосуванні норми частини другої статті 46 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) стосовно початку відліку шестимісячного строку для оголошення фізичної особи померлою. Ключові аргументи щодо відліку цього строку не від дня закінчення воєнних дій, а від інших дат, як-от певної події, що могла призвести до смерті, чи від закінчення активних бойових дій, ґрунтуються на висновках, викладених у постанові Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2024 року у справі № 755/11021/22¹.

Відповідно до першого речення частини другої статті 46 ЦК України фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним

¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 11 грудня 2024 року у справі № 755/11021/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123992364>

конфліктом, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. Друге речення цієї ж частини статті 46 ЦК України тісно пов'язане з першим реченням, в якому і встановлено початок відліку строку для оголошення особи померлою – від дня закінчення воєнних дій. Тобто передбачений у другому реченні частини другої статті 46 ЦК України шестимісячний строк також починається від дня закінчення воєнних дій. Будь-який інший відправний момент для відліку строку в цій нормі не визначений.

Намагання змінити цю норму шляхом якогось додаткового тлумачення і призвело до її неоднозначного застосування судами. А тому існує потреба виправити ситуацію, унормувавши нові відносини законодавчо.

Шестимісячний строк, передбачений у другому реченні частини другої статті 46 ЦК України, входить у дворічний строк (визначений у першому реченні частини другої статті 46 ЦК України), який відліковується від дня закінчення воєнних дій, і є його скороченим варіантом, що застосовується судом з урахуванням конкретних обставин, які ним встановлені та досліджені, за необхідності швидшого оголошення особи, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, померлою.

На нашу думку, відлік строку саме від дня закінчення воєнних дій дає можливість здійснити пошукові дії, більш повно з'ясувати обставини про особу, яка зникла, отримати відомості про неї. Водночас норма спрямована на захист прав та інтересів самої особи, яка вважається такою, що пропала безвісти.

Слід відзначити, що аналогічні підходи застосовані й у законах європейських держав (наприклад, Чехії), де законодавчі строки для оголошення особи, яка пропала безвісти, померлою, становлять від 2 до 5–7 років. За наявності обґрунтованих припущень смерті фізичної особи, можливе оголошення її померлою і в межах річного строку від вірогідної дати смерті. Дослідження таких обставин, визначення обґрунтованості припущень є прерогативою суду.

Запропонована законопроектом нова редакція частини другої статті 46 ЦК України, на нашу думку, не сприятиме вдосконаленню правового регулювання, а навпаки, може спричинити в майбутньому іншу проблему – неможливість застосування шестимісячного строку після закінчення воєнних дій, оскільки його перебіг пов'язуватиметься з обставинами, які загрожували фізичній особі смертю або дають підставу припускати її загибель, а не із закінченням воєнних дій.

Тому, на нашу думку, слушним вбачається запропоновані законопроектом новації викласти окремим реченням (третім) частини другої статті 46 ЦК України такого змісту:

«Якщо фізична особа пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом за обставин, які загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель, суд може оголосити цю фізичну особу померлою, але не раніше спливу шести місяців від настання таких обставин».

Вбачається, що правове регулювання відповідно до запропонованої нами редакції сприятиме захисту прав та інтересів фізичних осіб.

Принагідно слід зауважити, що реалізація запропонованих законодавчих новацій потребуватиме внесення відповідних змін до Цивільного процесуального кодексу України, а саме його статті 306, якими слід передбачити, що в заяві про оголошення фізичної особи померлою необхідно зазначити, що ця особа пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом за обставин, які загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель.

Висновки.

Законопроект, на нашу думку, потребує доопрацювання в контексті висловлених застережень та пропозицій, що сприятиме вдосконаленню правового регулювання, захисту прав та інтересів фізичних осіб.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені у документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*